La veritable llengua espanyola al segle XVI

Autor:
Data de publicació: 13-10-2010

En Pep Mayolas és un mestre del detall i de la feina ben feta, tant que sempre ens sorprèn amb una visió renovada de textos. Aquest cop ha trobat un filó en un text d'En Manuel Llanas.

En Manuel Llanas, en la seva valuosa compilació històrica sobre l'edició a Catalunya, es fa ressò d'un passatge que constitueix un testimoni cabdal del temps en què fou redactat, però diria que no encerta a entendre'l, perquè no concep la realitat històrica que es desprèn del text que transcriu.

"En una carta-pròleg a Gaspar Cervantes de Gaeta (arquebisbe de Tarragona) que figura en una traducció castellana de l'original català del Directorium curatorum, de Pere Màrtir Coma, Bornat, editor i impressor el 1572 d'aquesta obra, escriu:

...me atreví a ofrecerle esta obra intitulada Directorium curatorum, traducida agora nuevamente de lengua catalana en romance castellano. Porque el gran provecho que della sacan los curas, como se ha entendido especialmente por su gran requesta, que en poco tiempo he sido forzado de imprimirla tres veces con grande número de ejemplares catalanes, no fuese particular de su provincia y lengua, mas común de toda España, y de donde se entendiese su lengua, que se vaya haciendo por su elegancia, y con el imperio de su Rey, otra lengua común.

"Una altra lengua común, de qui? I on? Per desgràcia la desballestada sintaxi del final del text no permet res més, sembla, que afirmar el desig de l'editor de difondre en castellà una obra catalana d'èxit i contribuir a la difusió d'aquella llengua, avalada pel prestigi del poder imperial"1.

Si mirem d'intel·ligir una mica el què diu, veiem que el Porque el gran provecho que della sacan los curas, (...), no fuese particular de su provincia y lengua, mas común de toda España, y de donde se entendiese su lengua, que se vaya haciendo por su elegancia, y con el imperio de su Rey, otra lengua común, vol dir Perque el gran profit que d'ella en treuen els capellans, no sigui només del seu territori lingüístic, i aquí el "mas" el podem traduir de dues maneres, i el

significat varia. La més natural i evident és: sinó comú de tota Espanya, i allà on s'entengui la seva llengua (el català), que es vagi fent (implantant) per la seva elegància, i amb l'imperi del seu Rey (Felip II), una altra llengua comuna (el castellà).

Això significa que hi havia territoris on s'entenia aquesta llengua, el català, i que en ells era la llengua comuna. Si el català és la llengua comuna, és que n'hi ha almenys una altra o tal vegada algunes altres, en aquests territoris. Quins són, aquests misteriosos territoris? Es tracta del Regne de València, on també es parlava castellà segons la zona? O bé de Sicília i Sardenya, de Nàpols, tal vegada? De l'Aragó? De Granada i Almeria, d'algunes parts de Múrcia, conquistades al seu moment i repoblades percentualment per catalans? O bé es refereix a Amèrica, on es parlaven tot de llengües indígenes... però la llengua comuna era el català? Tal vegada es refereix a les colònies de catalans a Sevilla i a Cadis, com a caps de pont, amb les Canàries, per al comerç amb Amèrica?

L'altra possible traducció del "mas", literal però menys probable, ens du a un escenari que tampoc concebem, des del nostre segle XXI.

Perque el gran profit que d'ella en treuen els capellans, (...) no sigui només del seu territori i llengua, més comú de (a) tota Espanya, i (de manera que) allà on s'entengui la seva llengua (el català), que es vagi fent (implantant) per la seva elegància, i amb l'imperi del seu Rey (el castellà Felip II), una altra llengua comuna (el castellà).

Aquí sembla que el català és "més comú" d'Espanya que no pas el castellà. És possible? Què s'entenia, aleshores, per "Espanya"? La resposta s'hauria de buscar a la Confederació Catalana. Espanya era aquella potència marítima que pugnava amb els turcs per l'hegemonia mediterrània i que havia travessat l'Atlàntic per crear un Imperi transoceànic. I la llengua comuna d'aquest imperi amb seu a Espanya —la confederació de regnes de la Península Ibèrica, amb Castella com un regne més d'aquesta entitat confederada sota un mateix rei— era el català, excepte, precisament, en aquest territori estrany i interior, monolingüe, impermeable a la llengua comuna d'Espanya. De l'Espanya d'aleshores. Aquesta mateixa referència al Directorium Curatorum (Barcelona, 1566, on es fa constar que "està ja vist per los Reverents Inquisidors y ordinari de la present ciutat"2) és motiu de comentari per part d'en Javier Burgos Rincón, que diu: <>3. Crec que el senyor Burgos fa una interpretació esbiaixada de les paraules d'en Bornat, víctima, potser, d'una valoració apriorística del tema. L'afirmació parteix de la idea que el castellà era la llengua més comú d'Espanya. Però ben llegit, del text se'n desprèn una idea diferent, com si "calgués que fos", no pas que ja ho fos. No és pas només Catalunya que s'intentava castellanitzar, sinó també altres territoris.

Espanya era una vella aspiració castellana —encara ho és, avui—, però el 1572 era una realitat complexa amb uns ports de Sevilla i Cadis plens de funcionaris i navegants de la Corona Catalana que s'hi havien traslladat i, en molts casos, establert amb les seves famílies, bo i seguint la Casa de Contractació extirpada feia pocs anys de València per la monarquia. Granada, part d'Almeria i part de Màlaga havien estat conquerides i parcialment repoblades per catalano-parlants, només cal resseguir-ne els topònims que s'han salvat de la castellanització i notar com una part d'Andalusia sesseja, incapaç de pronunciar la "z" (com tota Llatinoamèrica), i l'altra cecea amb escàndol. La política matrimonial de l'aristocràcia castellana, d'altra banda, havia promogut els enllaços amb la noblesa dels regnes catalans, i per més que a la cort s'anés implantant el castellà, els seguicis i el servei de les parts catalanes s'entenien en la seva llengua materna. El català era una llengua parlada no majoritàriament, si es vol, però sí entesa per més gent i en força més llocs de les seves contrades que no pas desitjaven els castellans. D'aquí la necessitat d'implantar (que se vaya haciendo por su elegancia, y con el imperio de su Rey, otra lengua común) el castellà, com així ha tingut lloc. Aquest és l'únic sentit que, interpreto, es pot donar al confús paràgraf que ens resulta confús no tant per la desballestada sintaxi, sinó perquè la Història que ens han ensenyat no concorda amb la realitat que la carta-pròleg de l'impressor Bornat ens reflecteix.

Pep Mayolas

1 MANUEL LLANAS i PONT, L'edició a Catalunya: segles XV a XVII, Gremi d'Editors de Catalunya, Barcelona, 2002, pàg. 161.

2 MANUEL PEÑA DÍAZ, "Llegir a la Barcelona de Cervantes" dins El Quixot i Barcelona, Institut de Cultura de Barcelona. Museu d'Història de la Ciutat. Lunwerg Editores, Barcelona, 2005, p. 117, nota 7.

3 JAVIER BURGOS RINCÓN, "La impremta de Barcelona en el temps del Quixot", dins El Quixot i Barcelona, Institut de Cultura de Barcelona. Museu d'Història de la Ciutat. Lunwerg Editores, Barcelona, 2005, p. 97.